

POLITICKÝ VÝVOJ V LEVICIACH V ČASE VZNIKU PRVEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

Nikola Mihálová

Tekovské múzeum v Leviciach, Sv. Michala 40, 934 69 Levice
email: nikola.mihalova@muzeumlevice.sk

Abstract:

Mihálová N. 2013: Political development in Levice at the time of the formation of the first Czechoslovak Republic. Acta Musei Tekovenss Levice 9: 50 – 59.

In this publication we are bringing attention to political development in Levice at the time of the formation of the first Czechoslovak Republic. The activities of Levice National Council and National Guard. Occupation of the town by Czechoslovak Army and gradual transition of the town under the Czechoslovak state administration. It pursues in detail, the invasion of the town by Hungarian Bolsheviks and their fights with the Czechoslovak army. We describe mood and attitude of the town's population as it gradually conciliated with newly established political arrangements.

Key words: First Czechoslovak Republic, Levice, 1918 – 1919

ÚVOD

V našom príspevku sa venujeme politickému vývoju mesta Levice v rokoch 1918 – 1919 a začleneniu mesta do novovzniknutej Československej republiky. Chceme čitateľovi priblížiť, ako mesto prechádzalo pod československú štátnu správu a ako jeho obyvatelia prijímali toto nové politické usporiadanie. Významným prameňom k poznaniu historických udalostí z rokov 1918 a 1919 je týždenník Bars. Tematike udalostí odohrávajúcich sa v Leviciach v rokoch 1918 – 1919 sa venoval vo svojej štúdií Peter Tesák (TESÁK 1969). Pramennú základňu tvoria archívne materiály zo Štátneho archívu v Nitre, pobočka Levice, fond: Magistrát mesta Levice 1703 – 1922.

KONIEC PRVEJ SVETOVEJ VOJNY A SITUÁCIA V LEVICIACH

Koniec prvej svetovej vojny znamenal rozpad a oslabenie mocenských centier v strednej Európe. Malé národy rozpútali boje o svoju národnú nezávislosť a štátnu samostatnosť, do popredia sa dostávala otázka o práve národov na sebaurčenie. Povojnové usporiadanie sveta malo stáť na ideách porozumenia a spolupráce pod dohľadom víťazných mocností. Avšak postupne vznikajúci Versailleský mierový systém vyvolal v porazených štátoch pocit krivdy a nepravosti. V takýchto dejinných

súvislostiach vznikol aj samostatný československý štát. Jeho faktické vytváranie bolo však dlhodobejším a zložitejším procesom, obzvlášť v otázke začlenenie Slovenska do ČSR. Aj napriek tomu, že prvý pozdrav novovytvorenej Slovenskej národnej rade (ďalej SNR) bol od predsedu maďarskej vlády Mihálya Károlyiho,¹ maďarská vláda presadzovala politiku za zachovanie integrity Uhorska. Na Slovensku sa na základe direktív z Budapešti urýchlene utvárali miestne maďarské národné rady, pričom ich činnosť sa dostávala do rozporu s postavením a funkciou SNR i miestnych slovenských národných rád, ktoré sa po 30. októbri 1918 začali vytvárať v slovenských obciach a mestečkách. Podobne už od 2. novembra dochádza na základe nariadenia Károlyiho vlády k formovaniu ozbrojených maďarských národných gárd a občianskych stráží.² To boli začiatky komplikovaných vzťahov a pretrvávajúceho napätia medzi týmito dvoma štátmi v rokoch 1918 – 1938.

Na výzvu z Budapešti aj v Leviciach vznikla Levická národná rada (Lévai nemzeti tanács, ďalej LNR), a to 1. novembra 1918.³ LNR mala spočiatku 49 členov, od 1. decembra 1918 mala až 100 členov. Reakciou na tieto politické udalosti bol i článok o vzkriesení Uhorska, ktorý uverejnil miestny týždenník Bars 3. novembra 1918. Informuje o vzniku Maďarskej národnej rady, ktorá sa mala stať príslušným nového začiatku, opisuje tiež oddanosť mesta a Levičanov Uhorsku, „pretože občanom Levíc vždy ležal na srdci osud nezávislého Uhorska zachovaného v jeho pôvodných hraniciach“. Tento článok vyjadroval nálady miestneho obyvateľstva, ktoré bolo značne znepokojené z udalostí predchádzajúcich dní. Keďže zakladateľom týždenníka Bars bol Alexander Holló, ktorý bol členom LNR a 2. novembra bol zvolený aj za jej prvého predsedu, môžeme tento článok považovať za viac než tendenčný. LNR používala Bars na zverejňovanie svojich opatrení a stáva sa i nástrojom maďarskej propagandy. I keď v Leviciach, v malom meste na južnom Slovensku, nemôžeme hovoriť o národno-oslobodzovacom boji, môžeme predpokladať, že aspoň malá časť Levičanov hlásiacich sa k slovenskej národnosti vítala vznik nového štátu.

Z iniciatívy LNR vznikla v Leviciach národná stráž, vybavená napr. nákladnými autami a aj jazdeckým guľometným oddielom. Jej úlohou bolo „chrániť“ veľkostatky, obchody, banky pred vykradnutím a brániť postupu československého vojska pri obsadzovaní Slovenska. Na čele levickej stráže bol miestny policajný kapitán Dr. Július Horváth.⁴ Jej velenie 9. novembra prevzal Vojtech Borza. U „nemzetőrov“ slúžilo okolo 500 mužov.⁵ Maďarská levická správa nútila do tohto orgánu vstupovať aj vojakov vracajúcich sa z frontu. Od začiatku novembra stráž konala službu v meste len v noci. Od tých čias platilo na celom území Tekovskej župy štatárium, vyhlásené

1 Maďarská politická reprezentácia ním vlastne uznala legitimitu SNR a jej nescudziteľné právo hovoriť a konať v mene slovenského národa. In: BEŇKO J. et al. (eds.) 1998: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava, Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, s. 35.

2 HRONSKÝ M.: Slovensko na rázcestí. Slovenské národné rady a gardy v roku 1918. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 1976, s. 82.

3 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Nitre, pobočka Levice (ďalej MV SR, ŠA NR, pob. LV), Fond: Magistrát mesta Levice (ďalej MML), šk. č. 101, inv. č. 595, spis č. I 376/1505/1918.

4 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: MML, šk. č. 101, inv. č. 595, spis č. I 376/7621/1918.

5 Bars, 10. november 1918.

budapeštianskym ministrom vnútra.⁶

Levická národná stráž zabezpečovala „pokoje“ v meste aj v širokom okolí. Prostredníctvom násilia a propagandy uplatňovala záujmy LNR. K takýmto prípadom napríklad patrili udalosti zo Senče (Senča nazývaná tiež Svätuša – dnes súčasť obce Podhájska), kde v novembri 1918 vypukli nepokoje. Miestny Žid Jakub Deutsch opustil svoju krčmu a odišiel do Levíc. Keď sa o tom dozvedeli občania, išli do krčmy, napili sa zadarmo, nábytok buď polámali, alebo odniesli. Potom ozbrojení sekerami tiahli k škole za učiteľom, ktorý za vojny rekviroval. Ten práve učil, tak ho vyhnali zo školy. Spolu s rodinou sa len útekom zachránili, keďže výtržníci zničili aj ich byt. Učiteľ potom priviedol maďarských vojakov, „nemzetörség“ z Levíc a dal pochytať výtržníkov. Tých v škole neľudsky zbili, niekoľkých odviekli do levického väzenia.⁷ Levickí vojaci sa tiež zúčastnili na vývoze 60 vagónov obilia zo žemberovského mlyna do Maďarska.⁸ Levická národná stráž zasahovala aj v Hliníku pri Hrone (Hliník nad Hronom), kde zadržali pokladníka Roľníckej banky Juraja Figúliho. Pravdepodobne kvôli hádke s richtárom, ho ten z osobnej pomsty udal.⁹

Postoj LNR k novovzniknutej Československej republike sa riadil podľa budapeštianskych smerníc. Maďarská vláda v tomto období vynakladala veľké úsilie na agitáciu a propagandu. V Barsi z 23. novembra bol publikovaný článok s názvom „K našim slovenským bratom!“, ktorého autorom bol Jozef Fekete, taktiež člen a notár LNR. Tento článok sa snažil presvedčiť Slovákov, aby zotrvali v Uhorsku, pretože nové Uhorsko im prináša demokraciu a zabezpečí im všetky práva, ktoré doteraz nemali. V každom čísle boli uverejňované vlastenecké básne a články, ktoré vyzývali k súdržnosti a jednote. Na jednej strane badať v propagande tendenciu zľahčovať útlak slovenského ľudu v minulosti, na druhej strane sa prejavuje snaha namieriť ostrie propagandy proti českému národu. Károlyiho vláda venovala veľké finančné prostriedky na ovplyvňovanie verejnej mienky na Slovensku. Propagačnú činnosť riadil Krajinský výbor propagandy (Országos Propaganda Bizottság), ktorý na Slovensko vysielal agitátorov, doručoval propagačný materiál, letáky, ohlasy a brožúry, ktoré vo veľkom množstve doslova zaplavovali Slovensko. Ich cieľom bolo šíriť „osvetu“ slovom i písmom. Otázkou propagandy v Leviciach a na blízkom okolí sa zaoberali členovia LNR, Jozef Birtha a Jozef Fekete. Na ich objednávku levická tlačiareň Hermes vyhotovila desať tisíc kusov letákov s názvom „Slovacky Bratja“, ktoré boli následne rozdane miestnemu obyvateľstvu.¹⁰

Levice spolu s Kremnicou vydali aj rezolúciu, ktorá žiadala zabezpečiť integritu aj vojenským zásahom proti československým jednotkám na Slovensku. Mesto Kremnica chcelo nazbierať jeden milión podpisov, ktoré mienili zaslať na mierovú konferenciu do Versailles. Táto podpisová akcia mala demonštrovať, že Slovensko

---

6 Bars, 17. november 1918.

7 MEDVECKÝ A. K.: Slovenský prevrat III. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 1930, s. 183.

8 HRONSKÝ M.: Slovensko na rázcestí. Slovenské národné rady a gardy v roku 1918. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 1976, s. 226 – 227.

9 MEDVECKÝ A. K.: Slovenský prevrat II. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 1930, s. 70.

10 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: MML, šk. č. 101, inv. č. 595, spis č. I 376/8615/1918.

sa nechce pripojiť k Čechom.¹¹ Jedným z najradikálnejších zástancov tejto teórie bol levický právnik Dr. Ernest Novotny. Na zasadnutí mestského zastupiteľstva dňa 4. decembra 1918 predniesol svoju reč, v ktorej poukázal na nehanebné počínanie Čechov a apeloval na Slovákov, aby zotrvali v Uhorsku. Ako člen mestského zastupiteľstva v mene občanov Levíc vyslovil sľub vernosti maďarskej vláde.¹²

Úsilie levických agitátorov viedlo až k založeniu „Hornozemského spolku, chrániaceho integritu Uhorska“ – 23. decembra 1918. Za predsedu zvolili veliteľa levickej posádky, kapitána Ernesta Pálmayho. Spolok chcel nadviazať spojenie s mestami na južnom Slovensku (Komárno, Nové Zámky, Šahy, Balážske Ďarmoty, Košice) a vytvoriť tak hrádzu proti českým jednotkám.¹³

Násilie ani propagandistický nátlak však nedokázali zabrániť postupu československých vojsk. Koniec roka 1918 je v Leviciach poznačený obavami, najmä maďarská vrchnosť úzko spätá so starým štátnopolitickým systémom sa obávala svojej neistej budúcnosti.

POČIATKY ČESKOSLOVENSKEJ ŠTÁTNEJ SPRÁVY

Do konca januára 1919 bolo územie Slovenska postupne obsadené. Vzápätí za jednotkami československého vojska prichádzalo z Čiech četníctvo a štátne úradníctvo. Podobne ako maďarské, aj slovenské národné gardy a stráže boli postupne odzbrojené a zlikvidované.¹⁴

Prví československí dôstojníci prišli do Levíc už 9. januára 1919, mesto však ešte neprebrali.¹⁵ Posledné maďarské jednotky opustili mesto 8. januára v noci pod vedením kapitána Ernesta Pálmayho, ktorý odišiel do Maďarska a v Leviciach sa objavil až s príchodom maďarskej Červenej armády. V meste vznikla tzv. občianska stráž – domobrana pozostávajúca z obyvateľov Levíc a žiakov vyššieho gymnázia. Na čele tejto domobrany stál okresný sudca Arpád Hoffmann.¹⁶

11. januára 1919 30-členná československá vojenská jednotka prišla na železničnú stanicu, no podľa dohody s domobranou nevstúpili do mesta. Deliacou líniou bol koniec Kálnickej cesty a most pred Weiszovým mlynom.¹⁷ Mesto prevzala menšia 200-členná jednotka v noci 21. januára 1919.¹⁸ Jedna časť vojska obsadila kasárne, kým druhá časť o 8. hodine ráno troma výstrelmi z dela zvolala na námestie Lajosa Kossutha domobranu. Keďže nad mestom prebralo správu československé vojsko,

11 Bars, 8. december 1918, TESÁK P.: Prevrátové roky 1918 – 1919 v Leviciach. *Vlastivedný spravodaj Levického okresu*, 1969, č. 5, s. 4.

12 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: MML, šk. č. 101, inv. č. 595, spis č. I 376/8114/1918.

13 Bars, 29. december 1918.

14 HRONSKÝ M.: Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919. In *Historický časopis*, roč. 32, 1984, č. 5, s. 734 – 757.

15 TESÁK P.: cit. d., s. 5.

16 Bars, 19. január 1919.

17 Bars, 19. január 1919, MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: MML, šk. č. 101, inv. č. 595, Čs. prieskumná voj. jednotka na železničnej stanici v Leviciach 11. januára 1919 spis č. I 324/1918.

18 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: MML, šk. č. 101, inv. č. 595, Obsadenie Levíc československým vojskom 21. januára 1919 spis č. I 189/1918.

národná i občianska stráž musela odovzdať zbrane, ktoré boli odvezené do kasární. Hneď nato obsadili radnicu, kde ich privítal mešťanosta Ľudovít Bódogh. Predstavitelia mestskej správy a nimi uverejňované články v miestnej tlači šírili myšlienku, že obsadenie je len dočasné. Avšak veliteľ československých vojsk vyhlasoval tento stav za konečný. V meste tak nastalo obdobie strachu a neistoty, keďže nebolo jasné ako sa celá situácia vlastne vyvinie.

V Leviciach sa zaviedli radikálne opatrenia: nosenie maďarských národných odznakov bolo povolené len dočasne, červený socialistický odznak bol odstránený ihneď. Zbrane museli byť odovzdané na druhý deň (22. januára) do 18. hodiny. Následne nato československé vojská obsadili poštu, daňový úrad a okresný súd, ale vo fungovaní týchto úradov sa nič nezmenilo. Zakázaný bol aj odznak s národnými maďarskými farbami. K prvým opatreniam československej (vojenskej) správy v Leviciach patrilo založenie evidencie aktívnych a záložných dôstojníkov. Zavedený bol i zákaz výčapu liehovín, v krčmách, pohostinstvách a kaviarňach bola stanovená uzatváracia doba na 21. hodinu. Po 22. hodine bol nariadený zákaz vychádzania (24. januára). Mešťanosta Ľ. Bódogh nariadil odovzdať zbrane, ktoré občania ešte prechovávali. Bolo zakázané nosenie uniformy každému, kto neslúžil v československom vojsku. Kto bol pristihnutý po 25. januári v uniforme, bol zatknutý. K zachovaniu pokoja v meste vyzývala i vyhláška generála Piccioneho uverejnená v miestnej tlači.¹⁹

V posledných januárových dňoch československé vojsko formálne prevzalo poštu, z jej budovy sňali maďarský erb a prepustili zamestnancov, ktorí hovorili len po maďarsky. Mestskí policajti nechceli zložiť prísahu vernosti československému štátu, a preto dvoch kapitánov a pod nimi slúžiacich prepustili a prevzali ich službu. 26. januára doma internovali reformovaného duchovného a zakladateľa domobrany, Jozefa Birthu, kvôli protištátnej činnosti. Bol strážený ozbrojenými vojakmi, neskôr mu obmedzili slobodu pohybu na územie Levíc.²⁰

Zvratom v pomalom budovaní nových úradov bol príchod Dr. Viktora Ravasza. Československou vládou bol menovaný za hlavného slúžneho a vládneho komisára Levického okresu. Dr. V. Ravasz 11. – 12. februára 1919 prebral od maďarského hlavného slúžneho Júliusa Harkányiho Hlavnoslužnovský úrad. Vydal dvojazyčné ohlasy o stannom práve, o odovzdaní zbraní, o záverečnej hodine hostincov a pod. Zorganizoval slovenské vedenie agendy v úradoch a začal organizovať kurzy slovenčiny pre úradníkov. Tých, ktorí mu kládli najväčší odpor, okamžite prepustil. Ostatných úradníkov si napriek ich neskrývanému odporu proti Československej republike ponechal, kvôli nedostatku slovenských úradníkov. Dr. V. Ravasz dal návrh aj na slovenské úradné znenie názvov obcí v Levickom okrese a postaral sa o slovenské nápisy na verejných budovách. Vo februári a v marci roku 1919 v meste naďalej pretrvávala napätá situácia, o čom svedčí aj opätovné nariadenie mešťanostu Ľ. Bódogha odovzdať zbrane. V meste bolo totiž počuť vojskom neidentifikovateľné výstrely.²¹

Prejavom nespokojnosti z príchodu československých vojsk bola i demonštrácia,

---

19 Bars, 26. január 1919.

20 Bars, 2. február 1919.

21 TESÁK P.: cit. d., s. 5.

ktorá prebehla 15. marca 1919. Študenti s maďarskými kokardami demonštrovali proti pričleneniu Levíc do novovytvorenej ČSR. Ešte 15. marca 1919 sa predstavil profesor Otakar Šimák ako zástupca československej vlády, poverený prevziať Učiteľský ústav do svojej správy, riaditeľovi Maďarského kráľovského štátneho učiteľského ústavu v Leviciach Eugenovi Köveskutimu a členom profesorského zboru.²² Na znak protestu sa celý učiteľský zbor rozhodol, že nikto z nich nevstúpi do československých služieb. I napriek týmto ťažkostiam Učiteľský ústav sa stal prvou slovenskou strednou školou v Leviciach. 16. marca bol prevzatý československými profesormi.²³ Neskôr sa do služby v ústave prihlásili aj dvaja zo starých profesorov, Michal Kopčan a Ernest Dušek.²⁴

Vyučovanie sa v Československom štátnom učiteľskom ústave v Leviciach začalo 24. marca 1919, hoci ústav mal iba 10 žiakov – Slovákov. Týmto zo začiatku stačila jedna trieda. Za niekoľko dní od začiatku vyučovania počet zapísaných žiakov vzrástol natoľko, že sa mohlo začať s vyučovaním vo všetkých štyroch ročníkoch.²⁵

Súčasťou hospodárskej politiky československej vlády bolo skonsolidovanie meny. Kolkovanie bankoviek v Leviciach prebehlo v prvej polovici marca 1919. V meste boli 4 kolkovacie miesta, ku ktorým bolo obyvateľstvo pridelené podľa miesta bydliska, prípadne podľa zamestnania. Kolkovala sa len polovica predložených bankoviek, druhú časť si podržal štát na nútenú štátnu pôžičku. Najviac boli postihnuté chudobné vrstvy obyvateľstva. Výnimku však tvorili vojnové vdovy, siroty a invalidi, ktorým okolkovali celú sumu predložených bankoviek.²⁶

Mestskú správu prevzalo československé vedenie 26. marca 1919. Dr. V. Ravasz na základe zmocnenia od tekovského župana pozbavil úradu mešťanostu L. Bódogha, policajného kapitána Dr. Júliusa Horvátha a hlavného notára Edmunda Klaina. Do funkcie mešťanostu ustanovil Dr. Ondreja Zošťáka, za policajného kapitána Pavla Lehockého a za hlavného notára Ernesta Rieckého.²⁷

VPÁD MAĎARSKEJ ČERVENEJ ARMÁDY DO LEVÍC

Po postupnej konsolidácii pomerov v marci 1919 vyvstáva nová hrozba pre formujúci sa československý štát. Stala sa ňou vládna kríza v Maďarsku. Zrútila sa zahraničnopolitická koncepcia M. Károlyiho. V Budapešti sa ujala moci komunistická vláda Bélu Kuna, ktorá 21. marca 1919 vyhlásila Maďarskú republiku rád. Vznikom tejto boľševickej diktatúry sa Slovensko a celá Československá republika cítili akútne ohrozené. Otázka ohraničenia teritória Slovenska bola veľmi zložitá a tu sa skrýva i podstata vojenského konfliktu s Maďarskou republikou rád.

22 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: Učiteľská akadémia Levice (ďalej UAL), šk. č. 1, Zápisnice z porád profesorského zboru Učiteľskej akadémie 1890 – 1939, Preberacia zápisnica Učiteľskej akadémie od maďarského profesorského zboru 15. 3. 1919.

23 Bars, 28. marec 1919.

24 TESÁK P.: cit. d., s. 6.

25 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: UAL, šk. č. 2, spis č. 29/1919 Zápis o zahájení školského roku na št. uč. ústave v Leviciach 24. marca 1919.

26 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: MML, šk. č. 106, inv. č. 609, Kolkovanie bankoviek spis č. XV 29/1919.

27 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: MML, šk. č. 103, inv. č. 599, spis č. I 189/1919.

V noci na 30. mája 1919 začala ofenzíva maďarského vojska na Slovensko, do 10. júna 1919 obsadili veľkú časť slovenského teritória. 16. júna v Prešove bola vyhlásená tzv. Slovenská republika rád, čo bol jasný pokus o rozbitie československej štátnosti.

1. júna 1919, po prelomení frontu pri Ipeľských Šahách, obsadili vojenské jednotky maďarskej Červenej armády (ďalej ČA) Levice. Celé okolie Levíc sa dostalo pod zvrchovanosť Maďarskej republiky rád. Značná časť obyvateľstva vítala túto novovzniknutú situáciu, potvrdili sa tým vyhlásenia, že obsadenie československými vojskami je len dočasné. Na stránkach miestnej tlače sa opäť objavili propagandistické heslá. Vojaci maďarskej ČA mali konečne „oslobodiť“ Levičanov spod štvormesačnej okupácie. O 16. hodine v nedeľu na námestí bol vybubnovaný zákaz zhromažďovania. Mesto bolo obsadené do 17. hodiny. Prvý červený vojak, levický chlapec, Štefan Béres spolu s druhmi vyvesili červenú vlajku na radnicu.²⁸

V Leviciach mala ČA veľkú autoritu a značnú podporu obyvateľstva. Túto podporu usmerňovali a spoluprácu s armádou a Budapešťou zaistovali tri levické direktoriá (župné, okresné, mestské). Direktoriá ako výkonné výbory rád robotníkov, roľníkov a vojakov boli menované hneď v prvých hodinách po obsadení Levíc. Mesto sa stalo sídlom Tekovskej župy. Všetka činnosť direktórií smerovala k podpore bojujúcej ČA. To sa najviac odrazilo v zásobovaní. Zorganizovala sa zbierka potravín pre hladujúcu Budapešť a zbierka na zásobovanie armády.²⁹ Direktoriá riadili aj činnosť na úseku zdravotníctva. Počas bojov v meste pôsobili okrem nemocnice aj obväzište v remeselníckej čitárni a lazaret v Učiteľskom ústave. Nezávisle od direktórií pôsobili aj revolučné súdnictvo. Revolučný súdny tribunál spolu s direktóriami a niektorými vojenskými veliteľmi sídlil v budove mestského domu.

Týždenník Bars bol zakázaný a miesto neho začal vychádzať Barsmegyei népszava (Hlas ľudu Tekovskej župy), ako tlačový orgán Socialistickej strany v Leviciach. Od 3. júna až do 29. júna vyšlo päť čísiel, vychádzali v nedeľu a vo štvrtok. Tieto noviny sa vydávali pre celé južné Slovensko.

Českí úradníci opustili mesto. Policajný kapitán P. Lehocký a hlavný notár E. Riecký boli internovaní. Celý učiteľský zbor Československého učiteľského ústavu v Leviciach (dočasný správca O. Šimák, profesori B. Koloušek, Fr. Maloch, B. Zippe, J. Kverek, E. Hauner) bol zatknutý, väznený v Budapešti, Vacove a v Kőbányi. Prepustení boli v posledných júlových dňoch 1919. Oslobodení boli až po vyjednávaní ministra Vavra Šrobára, keď ich vymenili za maďarských zajatcov. Výmena sa uskutočnila na dunajskom moste v Bratislave 28. júla 1919. Okrem profesorov boli väznení i niekoľkí žiaci. Noviny Svoboda, ktoré vychádzali v Brne, uverejnili článok s názvom „Žaláre v Pešti se otevírali“, podľa ktorého bolševici väznili 11 chlapcov a 2 dievčatá z levickej preparandie. „Levickí študenti sa vraj držali statočne, aj keď ich verbovali do Červenej gardy, ani jeden z nich nešiel. Revali na nich, no oni stále hrdo odpovedali: „Slováci sme!“ Najstatočnejším bol Kovalčík, ktorého bolševici týrali, ale nepovolil, ani slova neprehovoril po maďarsky.“ Dvaja z nich, Alexander Bahurinský, žiak 3. ročníka a Kornel Kovalčík, žiak 4. ročníka, dostali ministerské

²⁸ Barsmegyei népszava, 3. jún 1919, výnimočné vydanie, roč. I.

²⁹ Barsmegyei népszava, 3. jún 1919.

uznanie.³⁰ Mnoho ľudí bolo preverovaných a konali sa u nich domové prehliadky.

Obchody boli po celý jún zatvorené, predávali sa iba najnutnejšie potraviny. Robila sa totiž inventúra, pripravovalo sa znárodnenie. Nacionalizačné opatrenia Maďarskej republiky rád postihli závody nad 20 zamestnancov, pozemkové vlastníctvo nad 100 uhorských jutár, dopravu, obchod a banky. Nacionalizáciu veľkostatkov organizoval Ján Dobrovoľný. Pod jeho vedením bol vyvlastnený dvor Dobogov. Zoštátnili sa aj školy. Školy preberal člen direktória František Ledényi spolu so Štefanom Tokodym. Ústav milosrdných sestier prebrali 4. júna a neskôr i meštiansku školu a všetky ľudové, obchodné aj učňovské školy, sirotinec Štefánia a Dom učiteľov Tekovskej župy. Piaristické gymnázium prebral E. Markutz. Štyria piaristickí mnisi sa pri tejto príležitosti zriekli cirkevnej služby a prehlásili sa za svetské osoby.³¹

Počas krátkeho pobytu vojakov ČA v meste prebiehali neustále boje v Levickom okrese so striedavým úspechom na oboch stranách. Boje ukončilo rozhodnutie Najvyššej rady v Paríži 12. júna 1919, kedy boli definitívne určené hranice Slovenska. V ultimáte pre maďarskú vládu bolo nariadené stiahnutie maďarských jednotiek z územia ČSR za určené hranice a hrozilo sa vojenským postupom na Budapešť v prípade neuposlušnosti. Bodku za revolučným ruchom júnových dní položilo prímerie 24. júna 1919 a nasledujúci odchod maďarskej Červenej armády 30. júna.

Pred obyvateľstvom mesta sa objavil nový problém – vojnové škody a ich náhrada. Na oboch bojujúcich stranách bolo mnoho zranených i mŕtvych. V Leviciach bolo pochovaných 56 vojakov ČA a viac ako 30 československých vojakov. Väčšinu dali príbuzní exhumovať a pochovali ich doma.³² Poškodené boli mnohé budovy pri bombardovaní, zasiahnutý bol aj mestský hotel. Najväčšie škody však mesto utrpelo pri odchode maďarskej ČA. Vojaci odvliekli veľký počet dobytku, čím nastal nedostatok mäsa a mlieka a zničili i viaceré obchody a tovar v nich. I pošta sa stala nefunkčnou, pretože bolo zničené alebo odvečnené jej zariadenia (telegraf, telefón a iné), v zlom stave bola aj železničná stanica.³³

Už začiatkom júla sa predstavitelia československého štátneho aparátu znovu ujali svojich funkcií. Úrad mešťanostu opäť zaujal Dr. Ondrej Zošťák, tento úrad zastával v rokoch 1919 – 1922. Koncom júla sa do mesta vracajú aj Pavol Lehocký, policajný kapitán a Ernest Riecký, hlavný mestský notár. Obyvatelia sa postupne snažili vrátiť život mesta do starých koláží. Železnicu sa podarilo uviesť do chodu už 10. júla. Pošta naďalej v týchto dňoch vybavovala len sūrne listy, plne funkčnou sa stala 25. júla.

Významnou udalosťou týchto dní bola návšteva ministra s plnou mocou pre správu Slovenska, Vavra Šrobára, ktorý navštívil Levice 20. júla 1919. Minister rečnil na námestí a odovzdal vyznamenania niekoľkým vojakom. Dôležitým bol jeho rozhovor na radnici s predstaviteľmi mesta. V tomto rozhovore V. Šrobár prisľúbil, že v ČSR nebude žiadna menšina utláčaná a nový menšinový zákon zabezpečí všetky jej práva.³⁴ V nasledujúcich mesiacoch sa naliehavou stáva najmä otázka škôl. Noviny takmer

30 MV SR, ŠA NR, pob. LV, Fond: UAL, šk. č. 2, spis č. 377/1919.

31 TESÁK P.: cit. d., s. 9.

32 ŠVOLIKOVÁ M. (ed.): Monografia mesta Levice. Harmony, Banská Bystrica, 2010, s. 90 – 91.

33 Bars, 6. júl 1919.

34 Bars, 27. júl 1919.

v každom čísle uverejňovali Šrobárove vyhlásenia a ponúkali štatistiky žiakov, ktoré svedčili o tom, že mesto je maďarské, a preto je nutné ponechať na školách vyučovací jazyk maďarský. Snahy Levičanov vyústili až do napísania memoranda ministerskému predsedovi, v ktorom občania mesta Levice žiadajú, aby na všetkých školách bol vyučovací jazyk maďarský. Toto memorandum sa opieralo o nasledovné štatistiky: Rok 1910 – počet obyvateľov 9 675, z toho 8 752 uviedlo ako rodnú reč maďarčinu, 688 slovenčinu a 199 nemčinu. Z celkového počtu obyvateľov mesta (9 675) 9 441 ovláda maďarský jazyk. Na Gymnázium sa v roku 1918 zapísalo 409 žiakov, z ktorých 399 uviedlo za svoju rodnú reč maďarčinu, slovenčinu 5 a nemčinu tiež 5. Materskú školu, ktorú viedli milosrdné sestry, v školskom roku 1918/19 navštevovalo 208 maďarských detí a len 3 slovenské. Základnú dievčenskú školu navštevovalo 377 maďarských žiačok, 14 slovenských a 4 nemecké. Rímsko-katolícka chlapčenská škola mala 381 žiakov, z ktorých 367 bolo Maďarov, 13 Slovákov a 1 Nemeč. V Reformovanej ľudovej škole boli všetci žiaci maďarskej národnosti.³⁵

Nový školský rok začal v polovici septembra, no niektoré levické školy ostali zatvorené. Gymnázium, Reformovaná ľudová škola a materská škola, Židovská ľudová škola boli i naďalej obsadené vojskom. Židovská ľudová škola bola otvorená začiatkom októbra, Reformovaná ľudová škola len v polovici októbra.³⁶ Na Gymnázium sa začalo vyučovať až 25. novembra 1919.

Završením udalostí rokov 1918 a 1919 bolo podpísanie Trianonskej zmluvy, ktorá definitívne vymedzila hranice a určila smerovanie nového československého štátu. Úradnou rečou na Slovensku sa stala slovenčina (českoslovenčina). Nedostatok úradníkov a učiteľov ovládajúcich novú úradnú reč zapríčinil veľkú vlnu prisťahovalectva. Školstvo a štátna správa boli s pomocou českých vzdelancov postupne odmaďarované. Noví učelia a žiaci sa čoskoro zamerali na rozprúdenie kultúrneho života v meste. Rozvíjala sa nová slovenská literatúra a kultúra. Obyvatelia mesta hlásiaci sa k českej národnosti sa čoskoro stali aktívnymi členmi miestnych spolkov a aj vďaka nim sa v medzivojnovom období rozvíjal spoločenský život v Leviciach. Počas prvej ČSR sa značne posilnilo slovenské povedomie miestnych obyvateľov, postupne sa menili sociálne pomery i celkový ráz mesta. Svedčí o tom i posledné predvojnové sčítanie obyvateľstva z roku 1930, podľa ktorého malo z celkového počtu 12 576 obyvateľov mesta 5 956 slovenskú, alebo českú národnosť a 4 974 maďarskú. Počas dvadsaťročnej existencie prvej ČSR ostali Levice dvojjazyčné.

---

35 *Bars*, 24. august 1919.

36 *Bars*, 19. október 1919.

ZÁVER

V našom príspevku sme sa snažili načrtnúť atmosféru rokov 1918 a 1919 v Leviciach, ktorá predurčila i ďalší vývoj tohto mesta. Povojnová depresia, obdobie veľkých politických zmien a zlá hospodárska situácia charakterizovali roky 1918 – 1919. V týchto ťažkých časoch vznikol nový štát a Levice sa na dvadsať rokov stali súčasťou prvej Československej republiky. I napriek vojnovým škodám a hospodárskej kríze, ktoré mesto postihli, v medzivojnovom období Levice rozkvitali. Boli významným centrom celého okresu. Rozvíjali sa jeho ekonomické a sociálne pomery, mesto prešlo značnou urbanizáciou a modernizáciou.

LITERATÚRA

- BEŇKO J. et al. (eds.) 1998: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava, Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 591 pp. ISBN 80-88878-48-9.
- HRONSKÝ M. 1976: Slovensko na rázcestí. Slovenské národné rady a gardy v roku 1918. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 284 pp.
- HRONSKÝ M. 1984: Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919. *Historický časopis*, 32/5: 734 – 757.
- MEDVECKÝ A. K. 1930: Slovenský prevrat II. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 364 pp.
- MEDVECKÝ A. K. 1930: Slovenský prevrat III. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 364 pp.
- ŠVOLIKOVÁ M. (ed.) 2010: Monografia mesta Levice. Harmony, Banská Bystrica, 255 pp. ISBN 978-80-89151-27-1.
- TESÁK P. 1969: Prevratové roky 1918 – 1919 v Leviciach. *Vlastivedný spravodaj Levického okresu*, 5: 3 – 11.

ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV

- Noviny *Bars*, ročníky 1918, 1919
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Nitre, pobočka Levice:
Fond: Magistrát mesta Levice (ďalej MML) (1636) 1703 – 1922
Inventár Magistrát mesta Levice 1703 – 1922. Zostavil Michal Korentsy. Levice, 1964.
- MML, šk. č. 101, inv. č. 595, rok 1918, administratívne spisy
MML, šk. č. 103, inv. č. 599, rok 1919, administratívne spisy
MML, šk. č. 106, inv. č. 609, rok 1919, administratívne spisy
- Fond: Učiteľská akadémia Levice
UA L, šk. č. 1, roky 1890 – 1939, Zápisnice z porad profesorského zboru Učiteľskej akadémie
UA L, šk. č. 2, rok 1919, administratívne spisy

Recenzent: Mgr. Marta Švoliková